

Är Gamla testamentets Gud ond?

Paul Copan

Är nyateisternas anklagelser en förvrängd återgivning av Gamla testamentets etik, eller är Gud ett moraliskt monster, som nyateisterna säger att han är? I denna artikel skriver apologeten Paul Copan att Richard Dawkins, Christopher Hitchens och andra nyateister inte tar hänsyn till vare sig GT:s varma moraliska etos, bakgrunden i det antika Mellanöstern, eller den metafysiska kontext som stöder den objektiva moralen. ”Enligt min uppfattning är de här anklagelserna från nyateisterna en förvrängd återgivning av etiken i GT,” menar Paul Copan.

INLEDNING

Bibelns Gud är en god Gud, som visar sin kärlek till människorna genom att utge sin son till frälsning för den som tror (Joh 3:16). Nyateisterna ser emellertid saken annorlunda. De ifrågasätter Guds godhet genom att högljutt anmärka på etiken i Gamla Testamentet (GT). Richard Dawkins tycker att Jahve är ett moraliskt monster: ”Det som får mig att häpna är att människor än idag bygger upp sina liv på en så frånstötande förebild som Jahve – och att de till råga på allt försöker tvinga samma onda monster (oavsett om det är fakta eller påhitt) på oss andra.” Jahves befallning till Abraham att offra Isak är både ”vedervärdig” och likvärdig med ”barnmisshandel” och ”översitteri”. Jahve brister ut i ”monumental vrede så fort hans utvalda folk flirtade med en rivaliserande gud”, något som ”liknar mest svartsjuka av värsta slag”. Lägg till detta dödandet av kanaaneerna – en ”etnisk rensning” där ”blodtörstiga massakrer” utfördes med ”främlingsfientlig entusiasm”. Josuas förstörelse

av Jeriko är ”moraliskt sett omöjlig att särskilja från Hitlers invasion av Polen eller Saddam Husseins massmord på kurder och träskaraber”. Till råga på allt måste vi brottas med ”Bibelns genomgående underlighet” och de bibliska personernas moraliska felsteg och hyckleri: en berusad Lot blev förförd av och hade sexuella relationer med sina döttrar (1 Mos 19:31–36), Abraham ljög två gånger om sin fru Sara (1 Mos 12:18, 19; 20:1–18) och Jefta avlade ett dåraktigt löfte som ledde till att han måste offra sin dotter som brännoffer (Dom 11).¹

Enligt Christopher Hitchens blev de nu bortglömda kanaaneerna fördrivna ”från sina hem för att lämna plats åt Israels otacksamma och upproppiska barn”. Gamla testamentet innehåller dessutom ”en fullmakt för människohandel, för etnisk rensning, för slaveri, för brudköp och för urskillningslöst mördande, men vi är inte bundna av den, för den sammanställdes av råa, okultiverade mänskliga däggdjur”.²

Sam Harris för sin del påstår djärvt att om Bibeln är sann borde vi stena folk till döds för kätte-

ri, äktenskapsbrott, homosexualitet, tillbedjan av avgudabilder och ”andra inbillade brott”. Han hänvisar till 5 Mos 13:6–11 och hävdar att en konsekvent bibeltroende bör stena sin son eller

”Sam Harris för sin del påstår djärvt att om Bibeln är sann borde vi stena folk till döds för kätter, äktenskapsbrott, homosexualitet, tillbedjan av avgudabilder och ’andra inbillade brott’.”

av Gud eller Bibeln: vi kan känna till objektiva moraliska sanningar ”utan att det behöver finnas någon lagstiftande Gud”, och vi kan göra bedömningen att Hitler hade moraliskt fel ”utan att hänvisa till Bibeln”.³

Enligt min uppfattning är de här anklagelserna från nyateisterna en förvrängd återgivning av etiken i GT. De tar inte hänsyn till sådana aspekter som de tidigaste skapelseidealerna (1 Mos 1, 2), GT:s varma moraliska etos, bakgrunden i det antika Mellanöstern, den bredare bibliska kanon och den metafysiska kontext som stöder den objektiva moralen. Jag har på många andra ställen försökt behandla, på både vetenskaplig och populär nivå, de olika etiska frågorna i GT – slaveriet, kanaaneproblemet, dödandet av kanaaneer i jämförelse med islamiska Jihad, ”stränga” moralregler och ”konstiga” levitlagar, Abrahams offer av Isak, de förbannande psaltarpsalmerna, den gudomliga svartsjukan, den gudomliga egoismen och så vidare.⁴ Det jag ger här är bara en bred översikt.

ETT SVAR TILL NYATEISTERNA

Bibelforskaren John Barton varnar för att det inte finns någon ”enkel väg” att hantera etiken i GT.⁵ När John Goldingay ser Israels historia framför sig delar han upp den i fem olika faser eller kontexter – kringvandrande klan, teokratisk nation, monarki, olycklig folkspillra, och löftesgemenskap efter exilen. Man måste särskilt bemöta var och en av dessa istället för att inta en enhetlig attityd.⁶ För att bemöta frågan korrekt måste man alltså i högre grad uppmärksamma ett antal relevanta faktorer som nyateisterna med sin krassa hermeneutiska fundamentalism helt ignorerar.

1. Mose lag och historiska skildringar

Läser man Israels prästerliga och juridiska regler rakt av, så framgår det att de ingår i en bredare historisk skildring. Till skillnad från de andra lagar från det antika Mellanöstern som hittats på kilskriftstavor, så ger Gud sina anvisningar till Israel inte först och främst genom att fastställa lagar eller principer, utan genom att berätta historier om riktiga människor i förhållande till sin skapare och förbundsinstiftare. I idealfallet ger Guds moraliska karaktär och hans verksamhet i Israels historia en nödvändig etisk ram till nationen, som formar dess sätt att leva. Detta står i kontrast till prologen och epilogen till Hammurabis lagar, som istället för att ge en historisk skildring innehåller ett ståtligt språkbruk om hur Hammurabi av gudarna utses till en välvillig jordisk härskare, för att rättvist styra jorden.

Som vi ska se nedan har kritikerna missuppfattat saken när de förutsätter att Israels helighetslag medför en slutgiltig, universell etik.

När Dawkins påstår att de bibliska personerna ofta är djupt bristfälliga har han kanske en ”retorisk” poäng, men egentligen säger han inte något som kristna inte håller med om. Tvärtom gör denna moraliska svartlistning att han tappar trovärdighet, eftersom han ignorerar många av bibelpersonernas moraliska och ädla gärningar: Abrahams storsinhet, Josefs orubbliga moral,

Davids vägran att röra kung Saul trots att han har möjlighet, eller Natans mod att konfrontera David när han begått äktenskapsbrott. Många bibelberättelser bekräftar faktiskt vår moraliska intuition, och det visar att bibelpersonerna ofta är en moralisk blandning av lite av varje.

Christopher Hitchens anmärkningar om ”Israels otacksamma och upproriska barn” är alltså korrekta. Paulus observerar också det i 1 Kor 10. Många av historierna om Israels envishet, förräderi och otacksamhet är helt klart negativa exempel, som ska undvikas. GT:s beskrivningar (att personer är på ett sätt) behöver inte alls vara lika med föreskrivningar (att man borde vara sådan).

2. Mose lag, människors synd och gudomliga ideal

Bruce C. Birch konstaterar att det antika Mellanöstern, med slaveri, månggifte, krig, patriarkala strukturer, kungamakt och etnocentrism, är ”fullständigt främmande” och ”ytterst olik” vår egen samhällsmiljö. Han råder oss att medge den svårigheten: ”dessa texter har sina rötter i en kulturell kontext som är mycket olik vår egen, med moraliska förutsättningar och kategorier som är främmande och i vissa fall motbjudande för våra moderna sinnen.”⁷ Nyateismen ignorerar vad de flesta kristna sannolikt bejakar – att de mosaiska lagarna inte är Bibelns moraliska höjdpunkt utan snarare en språngbräda mot vidare utveckling, eller kanske ännu mer befogat, en pekpinne tillbaka till de ståtligare moraliska idealen i 1 Mos 1 och 2 samt 12:1–3. Dessa ideal bekräftar Guds avbild i varje människa, livslångt monogamt äktenskap och Guds omsorg om alla folk. De moraliska följderna av dessa grundläggande texter är monumentala, även om Israels historia avslöjar djupgående avsteg från idealen i fråga.

Följaktligen behöver inte den troende försvara varenda del av lagstiftningen på Sinai. Trots allt är ju Guds utgångspunkt ett antikt folk som har sugit åt sig avhumaniserande vanor och sociala strukturer från sin kontext i antikens Mellanös-

tern. Men Jahve vill ändå behandla dem som moraliskt ansvariga ombud som, förhoppningsvis, gradvis ska upptäcka en bättre väg. Han gör detta istället för att komma med en mer högtstående etik – en moralisk totalreparation – eftersom de skulle förkasta den. De kan inte förstå den och är inte kulturellt eller moraliskt förberedda för den. Som Goldingay uttrycker det: ”Gud börjar med sitt folk där de befinner sig just då.

”Nyateismen ignorerar vad de flesta kristna sannolikt bejakar – att de mosaiska lagarna inte är Bibelns moraliska höjdpunkt utan snarare en språngbräda mot vidare utveckling.”

Om de inte klarar hans mest högtstående väg, stakar han ut en lägre.”⁸ Detta slags framsteg är, som vi ska se, inte biblisk relativism. Tvärtom ser vi hur vissa oföränderliga bibliska uppfattningar betonas ända från början av skriften (1 Mos 26, 27; 2:24) och bekräftas på nytt hela vägen.

3. Mose lag, kilskriftslagar och moraliska förbättringar

I samlingarna av lagar på kilskriftstavlur ingår Ur-Nammus lagar (ca 2100 f. Kr., under den tredje dynastin av Ur), lagarna som stiftades av Lipit-Ishtar (ca 1925 f. Kr.) som styrde den sumeriska staden Isir, de (akkadiska) lagarna i Eshnunna (ca 1800 f. Kr.), en stad 16 mil norr om Babylon, Hammurabis lagar (1750 f. Kr.), samt de hettitiska lagarna (1650–1200 f. Kr.) i Mindre Asien.⁹ Det finns paralleller mellan dessa lagar och de mosaiska, och Mellanösterns lagar förbättrades också i viss mån med tiden, men skillnaderna är ändå betydande. I Mose lag har vi nämligen vissa genuina, tidigare helt okända förbättringar.

Slavar i Israel fick till skillnad från sina samtida i resten av det antika Mellanöstern, radikala och aldrig förut skådade juridiska/mänskliga rättigheter – även om de inte var likvärdiga med de fria människor. Som det konstateras i artikeln

om slaveri i Anchor Bible Dictionary: ”I Bibeln träffar vi på de första uppmaningarna i världslitteraturen att behandla slavar som människor för deras egen skull och inte bara när det ligger i deras herrars intresse.” Som jämförelse var ”uppfattningen om en slav som någon med rättigheter, och en person utanför det vanliga samhället, något uppenbart främmande för det antika Mellanösterns lagar”. Där blev slavar märkta eller tatuerade med våld för att kunna identifieras. Och man kan lägga märke till att ”till skillnad från många antika doktriner var den hebreiska lagen relativt mild mot slaverna och erkände dem som människor som skulle försvaras mot otillåtna gärningar, om än inte i samma omfattning som fria personer.”¹⁰

Ett annat unikt inslag i Mose lag är att den fördömer kidnappning av någon för att sälja den personen som slav – det är en gärning som är belagd med dödsstraff (2 Mos 21:16, jfr 1 Tim 1:10). Det är en poäng som missas, eller ignoreras, av dem som jämför slaveriet i Israel med det i den amerikanska södern. Medan Israel fick befallningen att erbjuda tillflyktsort till utländska förrymda slavar (5 Mos 23:15, 16), så krävde Hammurabi dödsstraff för den som hjälpte just förrymda slavar (Å§16).

En del har för övrigt menat att när Paulus skickar tillbaka den förrymde Onesimos till hans påstådde ägare Filemon, så är det ett steg tillbaka till Hammurabi. Det är en falsk anklagelse. Dels debatteras det bland forskarna om Onesimos verkligen var slav eller inte. Dels finns det inga verb med betydelsen ”fly” i Filemonbrevet, och tolkningen om en ”förrymd slav” började inte göras förrän på 300-talet.

Paulus hade dessutom förklarat att i Kristus är ingen ”slav eller fri” (Gal 3:28) och han vädjar på flera andra ställen till kristna herrar – som har sin egen herre i himlen – att behandla sina slavar rättvist, opartiskt och utan hot (Ef 6:9, Kol 4:1). Och om slavar kunde få bli fria, så uppmuntrade Paulus det (1 Kor 7:21). Visst är det ett dramatiskt avsteg från Hammurabi.

Hebreiska (skuld)slavar – som vi skulle jämföra med att gå i kontraktbunden tjänst på 1700-talet – skulle så småningom beviljas frigivning vid det sjunde året (3 Mos 25:35–43): en märkbar förbättring jämfört med andra lagsamlingar i det antika Mellanöstern. Denna frigivning skulle åtföljas av generös omsorg och en älskvärd anda (5 Mos 15:9). Skälet som motiverar det? ”Kom ihåg att du själv en gång var slav i Egypten och att Herren, din Gud, befriade dig. Därför ger jag dig i dag denna befallning.” (5 Mos 15:12–18, särskilt vers 15) Även om fattigdomen inte kunde utrotas, så är det dominerande, ”revolutionerande” målet i 5 Mos 15 att det inte ska finnas något skuldslaveri i landet alls (vers 4, 11).¹¹

När det gäller det antika Mellanösterns underlägsna sexualmoral, så känner vi till fördömandena av de kanaaneiska kvinnliga och manliga kult-prostituerade (jfr 1 Mos 38:15, 22, 23; 5 Mos 23:17,18; även Hosea 4:14). Många av de kringliggande kilskriftslagarna tillät däremot aktiviteter som underminerade familjernas redbarhet och stabilitet genom att män tilläts att ägna sig åt äktenskapsbrytande relationer med slavar och prostituerade. I Lipit-Ishtars lagar i nedre Mesopotamien (1930 f. Kr.) är bruket med prostitution något som tas för givet (t.ex. Å¶ 27, 30). Den hettitiska lagen (1650–1500 f. Kr.) säger: ”Om en far och en son ligger med samma kvinnliga slav eller prostituerad, så är det inget brott.” (Å¶ 194)

Nu märker vi inte bara att kilskriftslagarna är moraliskt underlägsna, utan där finns också stränga och skoningslösa straff. För en del brott befallde Hammurabi att tunga, bröst, hand eller öra skulle skäras av (Å§ 192, 194, 195, 205). Den egyptiska lagen tillät, förutom sådana straff som att skära av näsor och öron, att brottslingar (som begått t.ex. mened eller ärekränkning) blev slagna med mellan 100 och 200 slag.¹² Ställ det mot 5 Mos 25:1–3, där det sätts en gräns på 40 slag för en brottsling.

Hur är det då med Skriftens tonvikt på lex talionis – öga för öga och tand för tand? Först och främst: med undantag för dödsstraff (”liv för liv”)

så tas dessa texter (2 Mos 21:23–25, 3 Mos 24:17–22, 5 Mos 19:16–21) inte bokstavligt. Vart och ett av exemplen uppmanar till (monetär) compensation, inte kroppslig stympning. Senare i Nya testamentet, när Jesus hänvisade till detta språkbruk som användes som förevändning för personliga hämndaktioner utanför domstolarna, tog han det själv inte bokstavligt (Matt 5:38, 39) – inte mer än han bokstavligt tog uttrycket att riva ut sina egna ögon och hugga av sina händer om de

”Nyateisterna må racka ner på Mose lag på grund av dess hårda stränghet, men lagen är egentligen en kompromiss med ett moraliskt outvecklat kulturellt tankesätt i det antika Mellanöstern.”

förleder en (Matt 5:29, 30). Vidare fungerade den här principen som en användbar vägledning för att utkräva proportionell bestraffning och compensation; det var utformat för att förebygga blodfejder och oproportionerlig vedergällning. Den ökade komplexiteten och strängheten i det mosaiska regelverket är dessutom ett gudomligt svar på Israels olydnad. Ända från början var den tidigaste lagstiftningen (2 Mos 21–23) avsedd att vara enkel och mycket mindre sträng – jämfört med patriarkal religion (jfr Jer 7:2, 3; Gal 3:19, 22). Men den större strängheten i de påföljande lagarna är en följd av tre saker: (a) Israels vägran att närma sig Gud på berget som ett ”rike av präster” (2 Mos 19:6), då de istället skickade Mose som ombud; (b) Arons misslyckande som överstepräst vid händelsen med guldkalven (2 Mos 32), vilket ledde till en skärpning av reglerna för präster (2 Mos 35 t.o.m. 3 Mos 16); (c) folkets dyrkan av getavgudar (3 Mos 17:1–9) som ledde till tuffare lagar för samhället (3 Mos 17:10–26:46).¹³ Tänk på hur ett uppstudsigt barn ofta behöver regler utifrån, bestämda deadlines och noggrann övervakning som påtryckningsmedel tills

(förhoppningsvis) en förändring av den inre moralen kommer till stånd. Regler är en tillfällig åtgärd, men knappast idealiska.

Nyateisterna må racka ner på Mose lag på grund av dess hårda stränghet, men lagen är egentligen en kompromiss med ett moraliskt outvecklat kulturellt tankesätt i det antika Mellanöstern – med betydande etiska förbättringar – och samtidigt ett svar på israeliternas benägenhet att göra uppror och bryta förbundet.

4. Mose lag, Israels historia och olika etiska krav

Jag har redan nämnt övergången från en fäderneärvd, kringvandrande klan till en teokratisk nation och vidare till en monarki/institutionell stat/kungarike, en olycklig folkspillra och en löftesgemenskap efter exilen. Varje fas ger bestående moraliska insikter – trohet och att hålla ett förbund, att lita på Gud, att visa barmhärtighet. Vårt fokus ligger dock på de olika etiska kraven på Guds folk. I den första fasen, till exempel, är Abraham, Isak och Jakob opolitiska personligheter (förutom när Abram räddar Lot vid en invasion/räd [1 Mos 14]). Efter Israels 400-åriga väntan, som innefattade fångenskap i Egypten och fram tills amoreerna fyllt sina synders mått (1 Mos 15:16), blev de en nation. Detta krävde land att bosätta sig på. Jahve stred för Israels räkning samtidigt som han lät en rättvis dom drabba den oförbätterliga kanaaneiska kulturen och religionen, som hade sjunkit ner bortom allt hopp om moralisk återvändo – med Rahab och hennes familj och gibeoniterna i slutet av Josua 9 som det sällsynta undantaget. Som 3 Mos 18:28 förkunnar skulle landet ”utspy” sina invånare, och den domen kunde också drabba Israel själva.

”Heligt krig” är kanske den mest känsloladdade punkt som nyateisterna brukar lyfta fram. Detta krig hittar vi huvudsakligen i den andra fasen: alltså inte i hela Israels GT-historia. Så låt mig här få komma med några kommentarer. För det första hade Israel inte haft någon rätt att anfälla kanaaneerna utan Jahves uttryckliga befallning.

Jahve utfärdade den unika befallningen av en moraliskt fullgod anledning – den oåterkalleliga ondskan i den kanaaneiska kulturen, och den moraliska och andliga fara den utgjorde.

För det andra, som jag även har hävdat i andra sammanhang,¹⁴ så har vi starka arkeologiska bevis för att de drabbade kanaaneiska städerna, till exempel Jeriko och Aj, inte var befolkningscentrum med kvinnor och barn, utan militära fort eller garnisoner som skyddade icke-krigförande civila

”Om Jeriko var ett fort, så var alltså ”alla” de som dödades där krigare, och Rahab och hennes familj var de undantagna icke-stridande som vistades inne i det militariserade lägret.”

uppe i bergsbygderna. Där fanns alltså mest bara soldater och politiska/militära ledare, även om kvinnliga värdshusvärdinnor (som Rahab) kunde finnas i dessa citadell. Termerna ”stad” (‘ir) och ”kung” (melek) användes faktiskt i Kanaan under den här perioden för att beteckna ”fästning/garnison” resp. ”militär ledare”. Dessutom hade Jeriko förmodligen ungefär 100 soldater eller färre på denna utpost (och det kunde tåga runt den sju gånger på en dag och sedan strida mot den). Om Jeriko var ett fort, så var alltså ”alla” de som dödades där krigare, och Rahab och hennes familj var de undantagna icke-stridande som vistades inne i det militariserade lägret. Samma sak gäller i hela Josua bok. Angreppen mot städerna var dessutom mer som ”oskadliggörande räder”, inte handlingar för att helt decimera, som egyptologen Kenneth Kitchen säger: ”de här fälttågen var huvudsakligen oskadliggörande räder: de var inte territoriella erövringar med omedelbar hebreisk ockupation. Texten är väldigt tydlig med detta.”¹⁵

För det tredje är ”talet om utplåning” i Josua (t.ex. ”han lät ingen komma undan” och ”vigde allt levande åt förintelse” [Jos 10:40]) och i bör-

jan av Domarboken uppenbart överdrivet tilltaget – ett annat stående inslag i språket i det antika Mellanöstern. Tänk på att det i den senare delen av själva Josuaboken (och i Domarboken 1), trots det där språkbruket, uppges att många kanaaneer fortfarande bor i landet (t.ex. Josua 23:12, 13).

För det fjärde är det bibliska språket i beskrivningen av ”förintelsen” av kanaaneerna identiskt med det som beskriver Judas förstörelse i exilen i Babylon. Att tala om total utplåning eller rentav folkmord är därför helt felaktigt. Gud hotade ju att ”utspy” Israel från landet precis så som han just hade spytt ut kanaaneerna (3 Mos 18:25, 28; 20:22). Vid den babyloniska invasionen av Juda (på 500-talet f. Kr.) hotade Gud att göra städerna i Juda ”till en ödemark där ingen kan bo” (Jer 9:11). Faktum är att Gud sade: ”Dem skall jag viga åt förintelse och utsätta för ödeläggelse och hån och krossa för alltid.” (Jer 25:9) Gud talar om att han ”lyfte min hand mot

”Att tala om total utplåning eller rentav folkmord är därför helt felaktigt.”

dig och krossade dig” (Jer 15:6, jfr Hes 5:16) – för att låta ”olyckan drabba” Juda (Jer 6:19). I Jes 43:28 använder Herren begreppet herem (”[viga åt] förintelse”) på ett överdrivet sätt: ”Därför förnedrade jag de heliga furstarna, jag lät Jakob viga åt förintelse, lät Israel skymfas.” Bibeltexten, med stöd i de arkeologiska upptäckterna, visar att även om Judas politiska och religiösa strukturer förstördes och judaiter dog i konflikten, så blev storstadseliten deporterad till Babylon medan många av ”de fattigaste i landet” blev kvar och bebodde Juda städer. Att Juda blev ”utsatt för ödeläggelse” och ”krossat för alltid” (Jer 25:9) var en avsevärd litterär överdrift – vilket stärker vår poäng om ”förintelsen” av kanaaneerna.

I 5 Mos 7:2–5 ser vi att det var långt viktigare att utplåna kanaaneernas religion än att utplåna kanaaneerna själva.¹⁶

Hur är det då med amalekiterna i 1 Sam 15? Vigdes de helt åt förintelse? Saul sade ju att han

hade lytt Gud, förutom att han lät djuren och kung Agag leva (vers 20). Men i slutet av boken så strider ändå David mot en armé av amalekiter, och över 400 soldater flydde (30:17). Det var uppenbarligen inte tal om någon ”total förintelse”.

”Bakom de hårda befallningarna ligger emellertid det tydliga sammanhanget med Jahves kärleksfulla avsikter och trogna löften.”

”fördriva” kanaaneerna (t.ex. 2 Mos 23:28; 3 Mos 18:24, 4 Mos 33:52, 5 Mos 6:19; 7:1; 9:4; 18:12; Jos 10:28, 30, 32, 35, 37, 39; 11:11, 14) eller ”driva bort” dem från deras land (4 Mos 21:32; 5 Mos 12:2; 19:1 etc.). Läser man vidare i Josua bekräftas det upprepade gånger att Josua gjorde allt som Mose befallde (Jos 11:12, 14, 15, 20). Men om han gjorde det och det ändå blev många kanaaneiska överlevande kvar, så kan Mose förstås inte ha menat de befallningarna bokstavligt heller.

För det sjätte är Guds svåra befallning angående kanaaneerna som en begränsad, unik frälsningshistorisk situation i viss mån jämförbar med Guds svåra befallning till Abraham i 1 Mos 22. Vi ska inte se på det gudomligt sanktionerade angreppet på kanaaneerna som ett universellt ideal för internationella militära insatser – inte mer än vi ska se på Abrahams offer av Isak som en tidlös standard för ”familjevärderingar”. Bakom de hårda befallningarna ligger emellertid det tydliga sammanhanget med Jahves kärleksfulla avsikter och trogna löften. Först hade Gud givit Abraham mirakelbarnet Isak, genom vilken Gud lovade att göra Abraham till fader till många. Tidigare hade han sett Guds omsorg när han motvil-

Samma sak gäller för midjaniterna i 4 Mos 31. Efter att Israel förförts av Midjan, blev ”alla av manligt kön” bland midjaniterna dödade (vers 7). Är detta bokstavligt? Inte alls. I Dom 6:5 ser vi att midjaniterna (och deras kameler) var oräkneliga. För det femte ska vi ta på allvar de åtskilliga omnämningarna av att

ligt körde ut Ismael och Hagar i vildmarken – med Guds försäkran att Ismael skulle bli till ett stort folk. På samma sätt visste Abraham att Gud på något sätt skulle fullfölja sina förbundslöften genom Isak, även om det innebar att Gud skulle väcka upp honom från de döda. Det var därför Abraham upplyste sina tjänster om att ”jag och pojken går dit bort för att tillbe. Sedan kommer vi tillbaka till er” (1 Mos 22:5; jfr. Hebr 11:19).

Vid den andra stränga befallningen om kanaaneerna har Jahve redan lovat att föra välsignelse till alla folk på jorden utan undantag (1 Mos 12:1–3; 22:17, 18) och i den välsignelsen vill han inefatta Israels mest hatade fiender (t.ex. Jes 19:25). Detta ska ses mot bakgrund av Jahves egenskap att älska sina fiender (Matt 5:43–48; jfr. 2 Mos 34:6) och avsikter att hela världen ska frälsas. I båda fallen har vi en god och löftesrik Gud som har moraliskt fullgoda anledningar att utfärda de här befallningarna.

5. Mose lag, den bibliska kanon och moraliska undertoner

Nyateisterna har en tendens att förutsätta att Mose lag är helt och hållet normativ för en konsekvent bibeltroende. Gör man detta grova antagande missar man hur den bibliska uppenbarelsen egentligen förlöper. Jag ska ta upp detta ur ett antal synvinklar.

För det första ska vi inte sätta likhetstecken mellan de mosaiska lagarna och moralen. Lagar är ofta en kompromiss mellan det idealiska och det påtvingade. Mose lag är verkligen en moralisk förbättring av de kringliggande Mellanösternkulturererna – den kallas med rätta för ”andlig” och ”något gott” (Rom 7:14, 16) och återspeglar Jahves visdom (5 Mos 6:5–8). Samtidigt erkänner den själv att den inte alls är idealisk. Tvärtemot vad nyateisterna antar, så är lagen inte någon permanent, fast teokratisk standard för alla folk.

Månggifte, till exempel, utövas – i motsättning till Guds ideal i 1 Mos 2:24 och i strid med förbudet i 3 Mos 18:18 – kanske delvis för att ett förbud mot det skulle ha svårt att genomdriva,

även om bibelförfattarna hoppades på något bättre (jfr. 5 Mos 17:17; 1 Kung 11:3). Precis som skilsmässa och andra sämre moraliska förhållanden (jfr. Matt 19:8) var månggifte något som var tolererat snarare än upphöjt till perfekt moralisk norm.

”För det tredje är Mose lag – en förbättrad, mer human lagstiftning – ett försök att begränsa och kontrollera ett undermåligt moraliskt tankesätt.”

norm.
För det andra visar den mosaiska lagen att Gud är fördragsam på grund av människornas förstockade hjärtan. Matt 19:8 visar att skilsmässa tilläts – inte befalldes – på grund av förstockade människor: ”från början var det inte så.” Samma sak kan man säga om starkt patriarkat, slaveri och krig, som var vanliga i det antika Mellanösterns kontext: de strider mot skapelseidealen i 1 Mos 1:2. Men istället för att bannlysa alla onda sociala strukturer, tar lagarna på Sinai hänsyn till de praktiska omständigheterna i den fallna mänskliga kulturen, samtidigt som Israel får anvisningar i riktning mot Guds större syften med mänskligheten.

Gud visar en anmärkningsvärd fördragsamhet i GT, då ”han förut hade lämnat synderna ostraffade” (Rom 3:25). På ett annat ställe förkunnar Paulus: ”En lång tid har Gud haft överseende med okunnigheten, men nu ålägger han människorna, alla och överallt, att omvända sig. Ty han har fastställt en dag då han skall döma världen med rättfärdighet genom en man som han i förväg har bestämt därtill. Det har han bekräftat för alla människor genom att låta honom uppstå från de döda.” (Apg 17:30, 31) I GT står Gud ut med de syndfulla mänskliga strukturerna som allt annat än idealiska.

För det tredje är Mose lag – en förbättrad, mer human lagstiftning – ett försök att begränsa och kontrollera ett undermåligt moraliskt tankesätt utan att helt avskaffa de negativa strukturerna. Även om en del negativa aspekter av slaveriet

behålls, så får slaverna häpnadsväckande rättigheter jämfört med resten av antikens Mellanöstern. Och då uttrycks även i 5 Mos 15 det hoppfulla målet att till slut helt utrota slaveriet. Under tiden (a) minskas slaveriets återstående makt mot bakgrund av uttåget från Egypten, och (b) slaveriinstitutionen kontrolleras med den praktiska påminnelsen att vem som helst kan bli fattig och skuldsatt i en kultur som lever på existensminimum.¹⁷

Samma slags gradvis framstegstänkande märks tydligt i lagstiftningen gällande kvinnor, förstfödslov och liknande.

För det fjärde innehåller Mose lag frön till moral tillväxt, med ljusglimtar som visar på en högre moralisk väg. Ja, Gud förbjuder tillbedjan av andra gudar, men hans yttersta önskan är att hans folk ska älska honom helhjärtat. Kärleken går inte

att förminska till lagens inskränkande inflytande, och att verkligen njuta av Guds närvaro är inte identiskt med att bara undvika avgudar.

Jahves natur och frälsande gärningar är en förebild som finns inbäddad i och omger hela Israels lagstiftning – en ”riktning av barmhärtighet” i lagen, som innefattar skydd för de svaga, i synnerhet de som saknade det naturliga skyddet i form av familj och mark (d.v.s. änkor, föräldralösa, leviter, invandrare och främlingar boende i landet); rättvisa för de fattiga; opartiskhet i domstolarna; generositet i skördetid och i det allmänna ekonomiska livet; respekt för personer och egendom, även en fiendes; snabb betalning av löner till anlitade arbetare; lyhördhet för artiklar som tagits i pant; hänsyn till personer i tidigt äktenskap eller i sorg; till och med omsorg om djur, både tama och vilda, och om fruktträd.¹⁸

När nyateisterna ivrigt hakar upp sig på det negativa i GT:s etik, nonchalerar de dessa varma undertoner i själva lagen, som tar sig uttryck i

”Jahves natur och frälsande gärningar är en förebild som finns inbäddad i och omger hela Israels lagstiftning.”

Jahves nådefulla och barmhärtiga karaktär och hans frälsande gärningar.

För det femte har Mose lag en inneboende planerad ålderstigenhet, som ska uppfyllas i Kristus. Trots de betydande moraliska framstegen på Sinai, så är lagen inte det sista ordet. Gud lovade ett nytt förbund som skulle gå vidare bortom det gamla (t.ex. Jer 31; Hes 36, 37). Enligt Hebreerbrevet ger Jesus en ”grund” till Gamla testamentets ”skugga” och förkroppsligar helt och hållet mänsklighetens och Israels historia. Om vi stannar vid GT-texterna utan att låta dem upplysas av Kristus – den andre Adam och det nya, sanna Israel – så blir därför vår läsning och tolkning av GT kraftigt utarmad. Om NT i högre grad visar fram Guds hjärta, så får vi inte låta ”svansen” (GT) vifta på ”hunden” (NT), som nyateisterna vanligen gör.

SAMMANFATTANDE ANMÄRKNINGAR

Jag har argumenterat för att kristna lätt kan medge att Mose lag inte är den idealiska, ultimata etiken. Men jag ska också göra ett par uttalanden beträffande nyateisternas trivialisering av Jahve och inkonsekvensen mellan deras ”objektiva” moraliska övergrepp och naturalism.

Först och främst så är den nåderike och barmhärtige Jahve, precis som Aslan i Narnia, inte att leka med. Han är god, men inte ”ofarlig”. Nyateisterna värjer sig mot föreställningen om Jahves befogade privilegium över människorna; de verkar missnöjda med tanken på dom eller kosmisk auktoritet. Men Gud måste visa sig med helig orubblighet (och ibland häftighet) för att få de upproriska människornas uppmärksamhet, även Israels (5 Mos 9:6, 7).

Dawkins anklagelse att Guds utbrott i ”monumental vrede” när Israel flirtar ”med en rivaliserande gud” liknar ”svartsjuka av värsta slag” är ett påstående som tycks förringa innebörden av äktenskapsförbundet – och i synnerhet det unika bandet mellan Gud och hans folk. Israel hade inte bara ”flirtat” med rivaliserande gudar,

utan samlevt med dem, ”horat” (jfr. Hes 16 och 23), och det gjorde Israel under ”smekmånaden” (2 Mos 32). Hoseas anmärkningsvärda beskrivning av Israel som en prostituerad, och inte bara flirtande, är ganska allvarlig trots att Dawkins likgiltigt avfärdar den. Den rimliga reaktionen på äktenskapsbrott är att bli vred och sårad (jfr. Jes 5:4; 65:2, 3; Hes 6:9). Om någon inte är det, kan man undra hur djupt och uppriktigt hängiven äktenskapet den personen egentligen är.

Vidare blir Dawkins moraliska upprördhet omöjlig på grund av hans egen metafysik. Han medger själv att ett universum fullt av elektroner innehåller ”inget ont och gott, inget annat än blind obarmhärtig likgiltighet”.¹⁹ Vetenskapen har faktiskt ”ingen metod för att avgöra vad som är etiskt”. Det är enskilda människor och samhället som bestämmer det.²⁰ Naturalismen har inte de metafysiska resurserna att gå från värderingslös materia till värderingar (om bl.a. människor med rättigheter och objektiv moral/moraliska skyldigheter). Teismen är oerhört mycket bättre metafysiskt utrustad för att ge en sådan kontext.

Harris försök att ”rasera kristendomens intellektuella och moraliska anspråk” är ganska ironiskt av ett antal anledningar: (a) Den bibliska teismen har historiskt fungerat som moralisk kompass för den västerländska civilisationens framsteg, även om avsteg från Jesu lära också har gjorts genom historien (som korstågen och inkquisitionen). (b) Nyateisterna hänvisar till naturvetenskapen, men de ignorerar det djupgående inflytande som den judisk-kristna världsbilden har haft på västvärldens vetenskapliga anda. Med Paul Davies ord: ”Naturvetenskapen började som en utbrytning ur teologin, och alla vetenskapsmän, både ateister och teister ... accepterar en i allt väsentligt teologisk världsbild.”²¹ (c) Nyateisterna slätar på något sätt över de destruktiva ateistiska ideologier som har lett till betydligt större förluster av människoliv inom bara ett århundrade än ”religionen” (för att inte tala om ”kristendomen”) med dess krig, inkquisitioner och

härprocesser. Ateism har visat sig vara en mycket mer destruktiv kraft än ”religion”. (d) Även om Harris helt riktigt försvarar kunskapen om objektiva moraliska sanningar ”utan att hänvisa till Bibeln”, så missar han den större frågan om hur människans värde och värdighet skulle kunna komma ur naturalismens värderingslösa, själlösa och materialistiska ursprung. Alla människor är bärare av Guds avbild, moraliskt utsedda att åter spegla Gud på olika sätt, så både ateister och teister kan urskilja objektivet rätt och fel och mänsklig värdighet – utan någon särskild uppenbarelse (Rom 2:14, 15). Naturalister har fortfarande ingen ordentlig metafysisk kontext för att bekräfta sådana moraliska värdigheter och värden.

Gamla Testamentets etik medför vissa svårigheter, men vi har sett att nyateisterna ofta överdriver och förvränger dessa. Deras typiska retoriska och ofta förenklade argument kan kanske gå hem hos en bred publik, men deras påståenden ger en skev bild av Gamla Testamentets etik och Jahves karaktär.

Paul Copan är professor och Pledger Family Chair i filosofi och etik vid Palm Beach Atlantic University i West Palm Beach. Han är författare och redaktör för ett antal böcker, däribland *When God Goes to Starbucks; True for You, But Not for Me; That's Just Your Interpretation; Creation Out of Nothing; Is God A Moral Monster? Making Sense of the Old Testament God;* och *The Paul Copan Apologetics Collection* (6 volymer). Han har tidigare varit ordförande för Evangelical Philosophical Society. Hans artikelserie i tidningen *Enrichment*, ”Dealing with Doubters” (Att hantera tvivlare), kom på första plats vid Evangelical Press Associations konvent för 2013.

Den här artikeln är en förkortad version av kapitel 9 i *God Is Great, God Is Good: Why Believing in God Is Reasonable and Responsible*, red. av William Lane Craig och Chad Meister. Upphovsrätt (c) 2009 William Lane Craig och Chad Meister. Används med tillstånd av InterVarsity

Press P.O. Box 1400, Downers Grove, IL 60515. www.ivpress.com. För att köpa ett exemplar av *God Is Great, God Is Good*, besök InterVarsity Press eller Amazon.

Svensk översättning: Carl-Henrik Hammarlund.

Noter

1. Richard Dawkins, *The God Delusion*. Boston: Houghton Mifflin 2006, s 248, 242, 243, 247, 241. Sv: *Illusionen om Gud*.

2. Christopher Hitchens, *God Is Not Great: How Religion Poisons Everything*. New York: Hachette Book Group 2007, s 101, 102. Sv: *Du store Gud? Hur religionen förgiftar allt*.

3. Sam Harris, *Letter to a Christian Nation*. New York: Alfred A. Knopf, 2006, s 18, 19, 23, 24. Sv: *Brev till en kristen nation*.

4. Paul Copan, *Is God a Moral Monster? Making Sense of the Old Testament God*. Grand Rapids: BakerBooks 2011.

5. John Barton, *Ethics and the Old Testament*. Harrisburg, Pennsylvania: Trinity Press International 1998, s 7.

6. Se kap. 3 i John Goldingay, *Theological Diversity and the Authority of the Old Testament*. Grand Rapids: Eerdmans, 1987.

7. Bruce C. Birch, ”Old Testament Ethics”, i *The Blackwell Companion to the Hebrew Bible*, red. av Leo G. Purdue. Oxford: Blackwell 2001, s 297.

8. John Goldingay, *Theological Diversity*, s 86.

9. Se kap. 3 i Joe M. Sprinkle, *Biblical Law and Its Relevance*. Lanham, Maryland: University Press of America 2004.

10. Muhammad A. Dandamayev, s.v. ”Slavery (Old Testament)”, i *Anchor Bible Dictionary*, vol. 6, red. av David Noel Freedman. New York: Doubleday 1992.

11. Gordon McConville, *Grace in the End: A*

Study in Deuteronomic Theology. Grand Rapids: Zondervan 1993, s 148.

12. David Lorton, "The Treatment of Criminals in Ancient Egypt", i *The Treatment of Criminals in the Ancient Near East*, red av Jack M. Sasson. Leiden: Brill 1977, s 1–64; se t.ex. s 25.

13. John Sailhamer, *The Pentateuch as Narrative*, s 46–59; se även Sailhamer, Introduction to Theology, 272–89.

14. Paul Copan "Yahweh Wars and the Canaanites", *Philosophia Christi* n.s. 11/1 (2009): 73–90.

15. Kenneth Kitchen, *The Reliability of the Old Testament*. Grand Rapids: Eerdmans, s 162.

16. Gordon J. Wenham, *Exploring the Old Testament: A Guide to the Pentateuch*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 2003, s 137.

17. McConville, *Grace in the End*, 148–149.

18. Christopher J. Wright, *Old Testament Ethics for the People of God*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 2004, s 310.

19. Richard Dawkins, *River Out of Eden: A Darwinian View of Life*. New York: Basic Books/ Harper Collins 1995, s 132–133.

20. Richard Dawkins, *A Devil's Chaplain*. Boston: Houghton and Mifflin 2003, s 34.

21. Paul Davies, *Are We Alone?* New York: Basic 1995, s 96.

Fotnot: Citaten är egna översättningar

SEA Papers är Svenska Evangeliska Alliansens (SEA) månatliga artikelserie inom evangelikal teologi och etik. SEA är ett nätverk av kristna tvärs över samfundsgränserna. Vår vision är:

- att bygga ett nationellt nätverk av evangelikala kristna i Sverige, som tillsammans och i sina olika sammanhang utvecklar och bidrar med evangelikal teologi och tillämpar den i församlingsarbetet, i den teologiska debatten och i samhällsdebatten
- att vara en konstruktiv kraft som i öppenhet, dialog och debatt driver ett evangelikalt perspektiv
- att förmedla impulser från och kontakter med den växande världsvida evangelikala gemenskapen

SEA:s teologiska bas utgörs av Lausannedeklarationen.